

TIỂU THUYẾT TÌNH BÁO, PHẢN GIÁN VIỆT NAM VỚI VIỆC NHẬN THỨC VÀ GIÁO DỤC LÝ TƯỞNG CÁCH MẠNG

Hoàng Thạch Sơn
Trường Đại học Văn Hiến

Tóm tắt: *Tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam cuối thế kỷ XX viết về đề tài chiến tranh vệ quốc, ca ngợi cuộc kháng chiến vĩ đại của dân tộc ta. Trong đó, hình tượng trung tâm và nổi bật là người chiến sĩ tình báo sáng ngời lý tưởng cách mạng. Một số tác phẩm được giới nghiên cứu đánh giá cao, trở thành hình mẫu của thể loại và được công chúng yêu thích. Với sự sáng tạo độc đáo kết hợp các yếu tố phi hư cấu, tác giả đã tạo nên những câu chuyện lịch sử, nhân vật lịch sử có sức hút mạnh mẽ, khơi gợi cảm xúc nơi người đọc. Nhiều nhân vật được khắc họa thành công trở thành nhân vật điển hình, mang tính biểu tượng. Tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam thực sự có giá trị cao về nhận thức và giáo dục.*

Từ khóa: *Diễn viên Nguyễn Thành Luân; nhà văn Hữu Mai; nhân vật tình báo; tiểu thuyết Ông cố vấn; tiểu thuyết phản gián Việt Nam.*

Nhận bài ngày: 22.10.2025, gửi phản biện, chỉnh sửa và duyệt đăng ngày 29.12.2025

Liên hệ tác giả: Hoàng Thạch Sơn; email: hoangthachson7@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Vào những năm 80, 90 của thế kỷ XX trên văn đàn Việt Nam xuất hiện loạt tiểu thuyết tình báo, phản gián gây được tiếng vang lớn. Có thể kể tới một số tiểu thuyết tình báo, phản gián nổi tiếng như *Hoa Hồng trắng* của Nguyễn Sơn Tùng, *Ông tướng tình báo và hai bà vợ* của Nguyễn Trần Thiết, *Câu lạc bộ chính khách* của Lê Tri Kỳ, *Ông cố vấn* của Hữu Mai, *Ván bài lật ngửa* của Nguyễn Trương Thiên Lý...vv. Trong số này, có tác phẩm đã được dịch và giới thiệu đến bạn đọc quốc tế, được chuyển thể thành những bộ phim nổi tiếng của điện ảnh cách mạng. Một số tác phẩm được giới nghiên cứu đánh giá cao, trở thành hình mẫu của thể loại và được công chúng yêu thích. Nhiều hình tượng nhân vật đã để lại dấu ấn sâu đậm trong kí ức công chúng.

Nghiên cứu về tiểu thuyết tình báo, phản gián là việc làm cần thiết nhằm phát hiện thêm những điểm mới trong nội dung tư tưởng của tác phẩm, quan điểm nghệ thuật của tác giả, đóng góp của nó đối với thể loại. Tuy nhiên, kết quả nghiên cứu về tiểu thuyết tình báo, phản gián đến nay vẫn có rất ít. Dù vậy, trong một số giáo trình hoặc tạp chí chuyên ngành vẫn có những bài viết đề cập tới tiểu thuyết tình báo, phản gián. Trong giáo trình *Văn học Việt Nam thế kỷ XX*, khi bàn đến tiểu thuyết phiêu lưu Phan Cự Đệ có đề cập tiểu thuyết tình báo, phản gián và tác phẩm *Ông Cố vấn* của Hữu Mai (Phan Cự Đệ, 2004, tr243); tác giả Trần Thanh Hà trong *Nhận diện tiểu thuyết trinh thám Việt Nam* cũng đi qua và có đánh giá sơ bộ về *tiểu thuyết tình báo - phản gián mang đậm tính sử thi, mang cảm hứng ngợi ca* (Trần Thanh Hà, 2005, tr85); tác giả Nguyễn Thị Hoàng Yên trong *Bộ tiểu thuyết tình báo Ông cố vấn của Hữu Mai từ góc nhìn thể loại* cũng có sơ lược về tiểu thuyết tình báo, còn lại tập trung nghiên cứu thể loại. Do mục đích nghiên cứu khác nhau nên chưa có tác giả nào nghiên cứu chuyên sâu, đầy đủ và hệ thống về tiểu thuyết tình báo, phản gián.

Trên tinh thần tiếp thu người đi trước, chúng tôi sẽ nghiên cứu một số phương diện của tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam như: quá trình hình thành và phát triển của thể loại, vẻ đẹp hình tượng nhân vật tình báo, yếu tố hư cấu và phi hư cấu tạo nên tính độc đáo, hấp dẫn của tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam với mong muốn phát hiện thêm những giá trị mới của tác phẩm nhằm giúp độc giả có cái nhìn sâu sắc hơn về nhân vật và hiện thực đương thời.

Trong bài viết này, chúng tôi sẽ sử dụng một số phương pháp nghiên cứu phương pháp lịch sử - văn hoá để nhìn nhận các vấn đề liên quan đến chính trị xã hội và phân tích, nhận định những vấn đề liên quan lịch sử và văn hoá dân tộc; bên cạnh đó, chúng tôi cũng sử dụng phương pháp tổng phân hợp, so sánh đối chiếu và phương pháp liên ngành để phân tích hình tượng nhân vật trong các tác phẩm nhằm làm sáng rõ các vấn đề đặt ra.

2. NỘI DUNG

2.1. Sự ra đời và phát triển của tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam

Mỗi một thể loại, thể tài văn học đều có lịch sử sinh thành, vận động và phát triển của nó. Tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam cũng vậy. Tiến trình hiện đại hóa văn học đầu thế kỉ XX đã làm cho đời sống văn học trở nên sôi động. Nhờ giao lưu văn hoá, công chúng văn học Việt Nam biết đến tên tuổi của các tác giả trinh thám nổi tiếng như: Edgar Allan Poe, Conan Doyle, Gaston Leroux, Maurice Leblanc, Georges Simenon...vv. Đó chính là tiền đề làm xuất hiện tiểu thuyết trinh thám ở Việt Nam. Tiểu thuyết trinh thám ra đời đầu tiên và chủ yếu ở miền Nam. Người đầu tiên viết thể loại này là Biền Ngũ Nhi (tên thật là Nguyễn Bính, 1886-1973) tác phẩm *Kim thời dị sử* của ông là được đăng trên báo Công Luận từ tháng 10/1917. Tuy nhiên, người thành công về thể loại này là Phú Đức với loạt tiểu thuyết trinh thám võ hiệp nổi tiếng như: *Châu về hiệp phố*, *Lửa lòng*, *Một mặt hai lòng*, *Non tình biển bạc*, *Căn nhà bí mật*...vv. Ở miền Bắc, người khởi đầu cho tiểu thuyết trinh thám là Thế Lữ với tác phẩm *Vàng và máu* (1934). Song, người thành công nhất lại là Nguyễn Cao Cường với một series tiểu thuyết trinh thám như: *Vết tay trên trần* (1936), *Gia tài nhà họ Đặng* (1937), *Máu đỏ lòng son* (1937), *Chiếc tất nhuộm bùn* (1938), *Người một mắt* (1940), *Kỳ Phát giết người* (1941), *Nhà sư thọt* (1941),...vv. Tuy nhiên, do ảnh hưởng từ các yếu tố “vay mượn” nước ngoài như: cốt truyện, tình tiết, nhân vật, cách suy luận và hành động phá án nên tiểu thuyết trinh thám của các tác giả lúc bấy giờ vẫn còn những hạn chế. Song, bước đầu nó đã đáp ứng được nhu cầu của công chúng đương thời.

Sau 1945, cách mạng Việt Nam bước vào một thời kỳ mới. Đây là là thời kỳ cách mạng sục sôi nhất: cả nước cùng đánh giặc! Chiến tranh đã làm thay đổi nhận thức của người sáng tác và đối tượng thưởng thức văn học. Yêu cầu của văn nghệ nói chung, người cầm bút nói riêng lúc này là tập trung viết về những tấm gương chiến đấu, phục vụ cách mạng “Văn nghệ lúc này luôn bám sát tình hình thời sự và các chủ trương, đường lối, quan điểm của Đảng để phản ánh hiện thực cách mạng” (Cao Thị Hồng, 2023). Hình ảnh người chiến sĩ trên trận tuyến diệt thù trở thành chủ đề, niềm cảm hứng và hình tượng trung tâm của tác phẩm. Các thể loại, đề tài được tập trung khai thác là những vấn đề nóng hổi tính thời sự, tính thời đại phục vụ nhiệm vụ cách mạng. Các thể tài văn học trước 1945 phải nhường chỗ cho các thể loại mới mang tính thời sự và vì mục tiêu phục vụ cuộc kháng chiến. Trong thời điểm này, những câu chuyện cảnh giác được quan tâm nhằm đề cao tinh thần chiến đấu “diệt giặc trừ gian”. Có lẽ từ thời điểm này truyện trinh thám Việt Nam bắt đầu đi theo xu hướng tình báo và phản gián.

Chiến thắng 30-4-1975 đã khép lại chặng đường đấu tranh gian khổ của dân tộc, mở ra một kỉ nguyên mới - kỉ nguyên độc lập dân tộc gắn liền chủ nghĩa xã hội. Tuy nhiên, ngay sau ngày chiến thắng, chúng ta phải đối mặt với nhiều khó khăn, thách thức. Nhiều vấn đề hậu chiến đặt ra như: đói, chưa đựng những mâu thuẫn có tính thời đại. Thực tiễn đất nước đã buộc chúng ta phải thay đổi tư duy và nhận thức lại các vấn đề một cách đầy đủ và sâu sắc hơn. Đổi mới (1986) diễn ra như một tất yếu lịch sử, đổi mới văn học cũng không ngoại lệ. Kết quả của Đổi mới đã làm thay đổi diện mạo đất nước, dân chủ mở rộng, văn học cũng từng bước chuyển mình. Cũng trong thời điểm này, giao lưu và tiếp nhận văn hóa diễn ra mạnh mẽ với các nước XHCN. Một số tác phẩm văn học nước ngoài, chủ yếu của Liên xô được dịch và giới thiệu đến công chúng Việt Nam. Trong đó, có những tiểu thuyết phản gián nổi tiếng như: *Nam tước Phôn Gônring* của Iuri Mikhailic; *Mười bảy khoảnh khắc mùa xuân* của nhà văn Yulian Semyonov; *Thanh kiếm và lá chắn* của nhà văn Vadim Kozevnikov; *Hầm bí mật bên bờ sông Elbor* của nhà văn Alexander Nasibov. Những hoạt động văn học nói trên đã góp phần nâng cao nhận thức và cảm thụ nghệ thuật của công chúng lúc bấy giờ.

Tinh thần đổi mới và dân chủ mở rộng đã làm cho hoạt động sáng tạo trở nên sôi nổi. Nhiều bài viết về hình ảnh người chiến sĩ tình báo được công bố trên báo chí, truyền thông. Các hồi ký của

tướng lĩnh hai bên, hồi ký của những điệp viên tình báo được giới thiệu đến bạn đọc; những bí mật về hai cuộc kháng chiến vĩ đại của dân tộc cũng dần được hé mở, công bố...vv. Thực tiễn đó làm hồi sinh dòng văn học trinh thám chính trị. Một loạt tiểu thuyết tình báo, phản gián ra đời gây được tiếng vang lớn. Trong bối cảnh văn học chuyển hướng sang đời sống thế sự, khai thác cái tôi cá thể với những góc nhìn khác nhau về chiến tranh thì sự xuất hiện của loạt tiểu thuyết tình báo, phản gián nói trên như “làn gió mới” làm cho đời sống văn học trở nên sôi động. Câu chuyện cơm, áo, gạo, tiền hàng ngày bỗng trở nên nhỏ bé trước sự hy sinh lớn lao của các chiến sĩ tình báo. Lần đầu tiên, công chúng được cảm nhận một cách đầy đủ, chân thực cuộc chiến đấu thầm lặng nhưng hết sức nguy hiểm của các điệp viên tình báo. Trong hàng ngũ kẻ thù, họ phải đối diện với muôn vàn khó khăn, thách thức để hoàn thành nhiệm vụ. Trí não của người điệp viên luôn căng thẳng mọi lúc, mọi nơi, phải tỉnh táo ngay cả trong giấc ngủ. Lần đầu tiên, công chúng được biết tới các chiến lược tình báo của ta và địch; những kế hoạch đánh phá, bắt bớ, tra tấn, thủ tiêu mà kẻ địch tiến hành gây tổn thất cho cách mạng. Tóm lại, tất cả bí mật về chiến tranh, bí mật về tình báo được các nhà văn “vén màn” và công chúng thoả sức “tận hưởng”. Nhất là khi các tiểu thuyết nổi tiếng được chuyển thể thành phim và trở thành những bộ phim nổi tiếng như *Ông cố vấn*, *Ván bài lật ngửa*. Dựa trên những yếu tố phi hư cấu và sự sáng tạo mới lạ, các nhà văn đã “tạo dựng” bức tranh chiến trận chân thực và khốc liệt của dân tộc trong suốt 30 năm. Trong đó, nhân vật tình báo trở thành nhân vật trung tâm với những phẩm chất sáng ngời về đạo đức, lập lách về trí tuệ. Nhiều tác phẩm được giới nghiên cứu đánh giá cao, trở thành hình mẫu của thể loại và được công chúng bạn đọc yêu thích. Rõ ràng sự xuất hiện của loạt tiểu thuyết tình báo, phản gián đã góp phần làm cho “khu vườn văn học” thêm màu sắc, hương thơm; làm phong phú thể loại và làm khởi sắc văn học đương đại Việt Nam.

2.2. Yếu tố hư cấu và phi hư cấu tạo nên sự độc đáo, hấp dẫn của tác phẩm

Tiểu thuyết là câu chuyện được kể do nhà văn sáng tạo dựa trên các yếu tố như cốt truyện, sự kiện, nhân vật, không gian, thời gian, ngôn ngữ, giọng điệu...vv. Sự hay dở của một tác phẩm là do năng lực sáng tạo của người cầm bút. Dĩ nhiên, mọi sự sáng tạo đều dựa trên những ý tưởng và chất liệu từ cuộc sống. Dù vậy, trong sáng tạo đã chứa đựng sự hư cấu, không có hư cấu không thành tiểu thuyết. Tuy nhiên, trong một số tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam yếu tố hư cấu lại rất ít, tạo nên tính chân thực, khách quan của tác phẩm. Điều này thấy rõ qua các tiểu thuyết nổi tiếng như *Ông cố vấn* của Hữu Mai, *Ván bài lật ngửa* của Nguyễn Trương Thiên Lý, *Điệp viên giữa sa mạc lửa* của Nhị Hồ, *Ông tướng tình báo và hai bà vợ* của Nguyễn Trần Thiết, *X30 phá lưới* của Đặng Thanh...vv. Các tác phẩm nói trên xây dựng cốt truyện, sự kiện, nhân vật dựa trên những cứ liệu lịch sử có thật. Nhân vật Nguyễn Thành Luân trong tiểu thuyết *Ván bài lật ngửa* được xây dựng từ cảm hứng anh hùng lực lượng vũ trang (LLVT) Phạm Ngọc Thảo; nhân vật Hai Lâm trong *Ông tướng tình báo và hai bà vợ* có nguyên mẫu là anh hùng LLVT Đặng Trần Đức; nhân vật Hai Long trong tiểu thuyết *Ông cố vấn* của Hữu Mai lấy nguyên mẫu từ thiếu tướng tình báo Vũ Ngọc Nhạ; nhân vật Lê Nguyên Vũ trong tiểu thuyết *Điệp viên giữa sa mạc lửa* là nguyên mẫu anh hùng LLVT Lê Hữu Thúy...vv. Sau chiến tranh, nhiều nguyên mẫu trong các tiểu thuyết nói trên được Đảng và Nhà nước vinh danh. Rõ ràng yếu tố phi hư cấu đã góp phần làm cho tác phẩm trở nên độc đáo, hấp dẫn. Không chỉ nguyên mẫu là con người thật mà ngay chính các sự kiện diễn ra trong tác phẩm, thậm chí tình tiết trong từng hành động cũng hết sức chân thực. Trong *Ông cố vấn*, sự kiện Hai Long bị địch bắt vào đúng thời điểm năm 1958. Sau đó chúng đưa anh ra Huế giam giữ tại Toà Khâm, nhờ tạo ra thói quen của một “con chiên ngoan đạo” và thái độ xa rời thế sự anh không bị bọn cai ngục giám sát đặc biệt. Bằng những tính toán thông minh, anh đã viết tờ trình nói về những nguy cơ đối với chế độ. Hai Long sau đó được Ngô Đình Cần biệt đãi, được Nhu tin dùng. Khi trở thành cố vấn của tổng thống, anh đã lấy được nhiều tài liệu bí mật và thiết lập nên cụm tình báo huyền thoại A22. Trong *Ván bài lật ngửa*, các sự kiện và hành động của nhân vật Nguyễn Thành Luân cũng rất chân thực. Do tính đặc thù của thể loại, sự sáng tạo độc đáo với các yếu tố phi hư cấu nên các tiểu thuyết phản gián trở nên hấp dẫn và được công chúng đón nhận nồng nhiệt. Hình ảnh người chiến sĩ tình báo được xây dựng với tính cách gần gũi, thân thuộc; có tinh thần yêu nước, căm thù giặc, mưu trí, dũng cảm, sẵn sàng hy sinh vì lý tưởng cách mạng. Nhiều nhân vật được tác giả khắc họa dựa trên những nguyên mẫu có thật hoặc hư cấu theo cách của nhà văn Yulian

Semenov đã làm cho người đọc thật sự xúc động, cảm phục. Trong cuộc đấu trí căng thẳng và nguy hiểm với bọn tình báo Pháp và bọn tình báo Mỹ (CIA) dày dặn kinh nghiệm, các chiến sĩ tình báo đã anh dũng vượt qua những lần ranh sinh tử, luồn sâu trong hàng ngũ địch, lập những chiến công hiển hách. Điều đặc biệt là các nhà văn đã khéo léo lựa chọn lồng ghép và sắp xếp một cách hợp tình hợp lý các tình tiết, sự kiện, nhân vật với nhau; giữa các yếu tố phi hư cấu và hư cấu để trở thành một chỉnh thể nguyên vẹn. Rõ ràng các yếu tố phi hư cấu tạo nên tính chân thực, nhưng để có một tác phẩm hoàn chỉnh về nghệ thuật không thể thiếu sự sáng tạo. Dù vậy, trong các tiểu thuyết tình báo, phản gián yếu tố phi hư cấu đã góp phần tạo nên tính độc đáo, hấp dẫn riêng của tác phẩm.

Viết tiểu thuyết hay đã khó, viết tiểu thuyết tình báo, phản gián hay lại càng khó. Nó đòi hỏi người viết phải dày dặn kinh nghiệm; vốn từ đặc trưng nghề nghiệp, nhất là am hiểu kiến thức liên ngành về khoa học quân sự, chính trị. Tình báo là một nghề đặc biệt. Nó đặc biệt trong việc lựa chọn điệp viên, tổ chức huấn luyện, cách thức xâm nhập vào hàng ngũ địch, bí mật trong hành động, thành thạo ngoại ngữ và các kỹ năng nhận biết trong sử dụng phương tiện, nghiệp vụ tình báo, khả năng thích ứng và chịu đựng nếu không có kiến thức, kinh nghiệm thì khó viết được truyện phản gián bởi nhà văn không ở trong hoàn cảnh điển hình thì khó có thể khắc họa nên nhân vật điển hình. Qua nghiên cứu, chúng tôi nhận thấy nhiều tác giả tiểu thuyết phản gián đều hoạt động trong ngành an ninh, trực tiếp hoặc gián tiếp tham gia công tác phản gián, phá các vụ án gián điệp như các nhà văn: Hữu Mai, Lê Tri Kỳ, Đặng Thanh, Nguyễn Trần Thiết, Triệu Huân, Nguyễn Trương Thiên Lý,...vv. Sự dày dặn về kinh nghiệm của những nhà văn từng tham chiến đã tạo nên sự thành công cho tác phẩm.

2.3. Nhân vật điệp viên trong tiểu thuyết tình báo, phản gián

Xuất phát từ cảm hứng ngợi ca chủ nghĩa anh hùng, tiểu thuyết phản gián Việt Nam phản ánh cuộc đấu tranh của nhân dân ta trong vùng tạm chiếm, trong đó, nổi bật là hình ảnh người chiến sĩ tình báo. Nhân vật chính trong tiểu thuyết tình báo, phản gián là những điệp viên được khắc họa dựa trên những nguyên mẫu có thật. Đó là những chiến sĩ tình báo với với những phẩm chất tốt đẹp và có năng lực đặc biệt. Trong tác phẩm, họ hiện lên chân thực, gần gũi và sinh động. Trên mặt trận “không tiếng súng”, ở bên cạnh kẻ thù người chiến sĩ tình báo phải sống “hai mặt” như một điệp viên, thần kinh luôn căng thẳng bởi nguy hiểm luôn rình rập. Chỉ cần một sai sót, một sơ hở trong sinh hoạt hay trong giấc mơ họ phải bị trả giá bằng chính sinh mạng mình. Điều gì đã tạo nên sức mạnh để người chiến sĩ tình báo vượt qua chạm bẫy quân thù và giành chiến thắng? Đó là lòng yêu nước! *Lòng yêu nước* là nhân tố cốt lõi hình thành lý tưởng cách mạng, bồi đắp bản lĩnh chính trị để các nhân vật tình báo chiến đấu bền bỉ trong lòng địch.

Tình báo là một nghề đặc biệt, điệp viên cần phải có thời gian để được huấn luyện và thử thách. Tuy nhiên, do điều kiện đất nước chiến tranh các điệp viên Việt Nam không có thời gian kéo dài để học tập. Những người được lựa chọn, ngoài những phẩm chất đạo đức cách mạng phải có lòng dũng cảm và những năng lực đặc biệt vượt trội. Trong *Ông cố vấn*, nhân vật Hai Long bất ngờ bị bắt và giam lỏng tại trại Toà Khâm, Huế. Để thoát khỏi nhà tù, anh đã tạo cho mình thói quen sinh hoạt của một “con chiên ngoan đạo”. Nhờ nắm bắt tình hình và đưa ra những quyết định đúng đắn, anh được Ngô Đình Nhu tin dùng, trở thành cố vấn của hai đời tổng thống, trở thành người chỉ huy cụm tình báo A22 huyền thoại. Với năng lực ghi nhớ siêu phàm, anh đã sao chép chính xác các tài liệu mật lấy được từ văn phòng tổng thống, từ tòa đại sứ Mỹ, từ Tòa thánh cung cấp cho trung tâm giúp quân ta phá tan các kế hoạch chiến lược của tình báo Mỹ và chính quyền Sài Gòn. Tài năng là một phẩm giá cực kỳ quan trọng đối với các điệp viên. Hầu hết các điệp viên trên thế giới đều có những tài năng rất đặc biệt. Rất nhiều bạn đọc yêu mến nhân vật James Bond của nhà văn Fleming vì sự tài năng của anh ta. Đọc các tiểu thuyết *Hoa Hồng Trắng*, *Miền đất lạ*, *Viên đạn ngược chiều* và *Một mình nơi đất khách* của Nguyễn Sơn Tùng, người đọc hẳn không thể quên được điệp viên Nguyễn Bảo Trung. Đó là một chiến sĩ trẻ có học vấn, đẹp trai, lịch sự và rất ga lăng. Bảo Trung không chỉ giỏi ngoại ngữ, giỏi ứng biến, giỏi võ thuật mà còn bắn súng hai tay rất giỏi. Nhờ những tài năng có được mà Bảo Trung đã nhiều vượt qua nhiều thử thách và chiến thắng kẻ thù. Trong *Ván bài lật ngửa*, tài năng và sự tinh tế của điệp viên Nguyễn Thành Luân cũng được xây dựng rất thành công. Người đọc hẳn không quên chi tiết Nguyễn Thành Luân thể hiện tài bắn súng

tại nhà riêng của Lại Văn Sang. Có thể nói đây là một chi tiết nghệ thuật đặc sắc của tác phẩm. Tài bản sùng của Luân khiến Ngô Đình Nhu phải thốt lên: “Ông là một xạ thủ có hạng. Dụng ý của ông còn cao hơn: Dập tắt mối lửa do người Pháp chuyên cho người Mỹ” (Nguyễn Trương Thiên Lý, 1985, tr159). Không chỉ tài năng, Nguyễn Thành Luân còn rất tinh tế trong ứng xử. Chính nhờ tài năng và sự tinh tế trong ứng xử mà anh chiếm được cảm tình của nhiều người, trong đó có những điệp viên như Tiểu Phụng, nhà báo Mỹ Helen fanfani, Saroyan. Sự tinh tế và chân thành của Luân đã giúp Tiểu Phụng tinh ngộ và cô đã cung cấp cho anh những thông tin bí mật quan trọng. Rõ ràng tài năng là một yếu tố quyết định sự thành công của một điệp viên tình báo.

Nhận định đúng, quyết định sáng suốt, hành động mau lẹ là những phẩm chất không thể thiếu của người chiến sĩ tình báo chiến lược. Nguyên tắc hoạt động đơn tuyến và bí mật đã buộc điệp viên tình báo phải tự quyết tất cả các vấn đề. Dựa trên nền tảng đạo đức, văn hoá các điệp viên đã xử lý các vấn đề nảy sinh một cách nhanh chóng, dứt khoát và hiệu quả. Các nhân vật như Hai Long trong *Ông cố vấn*, Hai Lâm trong *Ông tướng tình báo và hai bà vợ*, Nguyễn Thành Luân trong *Ván bài lật ngửa* đều là những người như vậy. Họ có khả năng phân tích nhanh và nhận định tình hình rất tốt. Nhờ những phẩm chất vượt trội và năng lực đặc biệt, các điệp viên không những thoát khỏi vòng truy kích của địch mà còn tấn công kẻ địch. Trong tiểu thuyết *Ván bài lật ngửa*, nhờ phán đoán nhanh Nguyễn Thành Luân đã chủ động thoát khỏi sự truy sát của Mai Hữu Xuân; dựa vào trí thông minh, Luân đã mượn tay Lại Văn Sang để loại bỏ tên phản bội Sáu Thung. Khi về làm tình trưởng tỉnh Kiến Hòa (Bến Tre), anh đã quyết định thả gần 200 tù chính trị. Đặc biệt, anh đã tìm cách phát hiện và giúp tỉnh uỷ Bến Tre xử lý tên điệp viên mang mật danh J5 và tên chỉ điểm nguy hiểm “J5 và tên chỉ điểm ở Côn Ốc bị xoá sổ, luôn cả trưởng ty công an Lưu Kỳ Vọng. Bản thống kê thiệt hại tác chiến khiến James Casey, Mai Hữu Xuân lòng lộn” (Nguyễn Trương Thiên Lý, 1987, tr251). Trong *Ông cố vấn*, khi biết mình bị theo dõi và có nguy cơ bị lộ, Hai Long đã khéo léo dựa vào các mối quan hệ đẩy tên mật vụ Dương Văn Hiếu và Tá Đen vào tù.

Lòng trung thành và khí phách hiên ngang là những phẩm chất quý giá của người điệp viên tình báo. Phẩm chất đó khiến kẻ thù kính nể, khiếp sợ và người đọc khâm phục, ngưỡng mộ. Hai Long trong *Ông cố vấn*, Nguyễn Thành Luân trong *Ván bài lật ngửa*, Hai Lâm trong *Ông tướng tình báo và hai bà vợ* là những điệp viên có chức vụ cao trong hàng ngũ quân địch nhưng trước sau vẫn trung thành với Đảng với Tổ quốc. Họ đã vượt qua những cám dỗ vật chất, sống cuộc đời trong sạch. Trước nguy cơ bị lộ, người chiến sĩ tình báo vẫn giữ thế chủ động, bình tĩnh tìm cách tấn công kẻ thù. Trong *Ông Cố vấn*, khi biết mình đã bị lộ Thắng đã nói với Hai Long: “Tiếp tục chơi cho tới thắng cuộc hoặc không còn mảnh giáp, anh Hai đồng ý với Thắng chứ! Với lại có bị bắt thì đâu phải lần đâu!” (Hữu Mai, 1987, tr496). Sau khi cân nhắc, Hai Long và đồng đội đã quyết định ở lại để tiếp tục cuộc chiến đấu. Khi bị bắt, bị tra tấn đến trận đòn thứ 30 tàn khốc nhất, Hai Long vẫn dũng cảm “không hề hé răng nói một lời cho tới khi ngất lịm phải khiêng về nhà giam” (Hữu Mai, 1987, tr1015). Các cơ sở cách mạng do anh phụ trách vẫn không bị lộ.

Vượt qua sự hiểu lầm của người thân là điều đáng sợ nhất đối với các điệp viên. Đây là thử thách lớn nhất, cam go nhất đối với người tình báo bởi nó thường trực chính trong tâm hồn họ. Do phải tuân thủ nguyên tắc hoạt động bí mật, những chiến sĩ tình báo trước khi “nhập cuộc” phải xóa hết “dấu vết cũ”, khoác lên mình “bộ áo mới” gia nhập vào đội quân phản cách mạng. Dưới con mắt của người thân, quê hương và những người cách mạng, họ là thành phần phản bội. Nhân vật Hai Long trong *Ông cố vấn* suy nghĩ về điều này và anh cảm thấy day dứt nhất, đau khổ nhất: “Dưới con mắt của những người ở quê hương, anh đã trở thành kẻ phản bội. Mọi người sẽ chỉ hiểu anh nếu anh có ngày chiến thắng trở về” (Hữu Mai, 1987, tr121). Vì bị hiểu nhầm nên họ luôn bị tấn công bất ngờ từ chính những người đồng chí, đồng đội. Trong *Ông cố vấn*, Hai Long khi đang nằm ngủ bất ngờ bị những người bạn tù ở trại Tòa Khâm tấn công suýt chết. Nguyễn Thành Luân trong *Ván bài lật ngửa* bị những người cách mạng bắn bị thương khi anh làm tình trưởng Bến Tre. Những phẩm chất về đạo đức cách mạng, trí tuệ và tài năng của các điệp viên tình báo Việt Nam chính là biểu tượng của vẻ đẹp truyền thống cách mạng.

2.4. Giá trị nhận thức và giáo dục của tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam

Văn học nghệ thuật là một dạng hình thái ý thức xã hội và văn hóa tinh thần của con người.

Ngoài chức năng phản ánh, văn học còn biểu thị tính cảm xúc. Thông qua ngôn từ, nhà văn không chỉ tái hiện chân thực đời sống xã hội mà còn tạo nên thế giới nhân vật. Tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam phản ánh cuộc đấu tranh của nhân dân ta chống hai kẻ thù lớn là thực dân Pháp và đế quốc Mỹ. Ở đó, hình tượng người chiến sĩ tình báo trên mặt trận không tiếng súng được tác giả tập trung khắc họa nổi bật. Đó là những chiến sĩ trẻ hội tụ đầy đủ các phẩm chất đạo đức cách mạng tốt đẹp, trí tuệ vượt trội cùng những năng lực đặc biệt. Trong cuộc đấu trí thầm lặng nhưng rất quyết liệt, người chiến sĩ tình báo đã vượt qua những khó khăn, gian khổ thậm chí hy sinh để hoàn thành nhiệm vụ. Nhân vật Nguyễn Thành Luân trong *Ván bài lật ngửa* trở thành cố vấn của Diệm – Nhu lấy được nhiều tài liệu mật quan trọng giúp ta phá tan kế hoạch áp chiến lược của địch. Nhân vật Hai Long trong *Ông cố vấn*, Hai Lâm trong *Vị tướng tình báo và hai bà vợ* đều là những chiến sĩ tình báo xuất sắc lập được nhiều chiến công. Bên cạnh những nhân vật lí tưởng, trong tác phẩm còn có các nhân vật phản diện và các dạng nhân vật khác. Mỗi kiểu nhân vật đại diện cho một kiểu tính cách, lối sống, phẩm hạnh trong xã hội đương thời.

Đọc tác phẩm văn học, người đọc sẽ được bồi đắp trí tưởng tượng và cảm xúc thẩm mỹ. Thông qua trí tưởng tượng người đọc sẽ cảm nhận được thế giới hiện thực được nhà văn tái hiện trong tác phẩm. Từ đó biết nhận thức sâu sắc về cuộc chiến tranh của dân tộc ta. Đồng thời, từ việc cảm nhận được suy nghĩ, hành động của nhân vật biết lựa chọn cho mình lối suy nghĩ, hành động đúng đắn, tích cực. Điều này có tác dụng to lớn hơn nhiều các bài dạy đạo đức hay tuyên truyền. Những rung cảm thẩm mỹ từ tác phẩm văn học sẽ giúp người đọc lựa chọn cách ứng xử và thôi thúc họ hành động. Đây chính là mục tiêu hướng tới của việc giáo dục lòng yêu nước và truyền thống cách mạng. Cuộc đấu tranh của dân tộc ta là cuộc đấu tranh chính nghĩa. Để có được nền độc lập, tự do và hạnh phúc, chúng ta phải đứng lên đấu tranh bền bỉ. Chiến thắng thuộc về chúng ta nhưng những tổn thất đau thương thì không tránh khỏi. Những nội dung này được diễn tả chân thực trong các tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam. Sau khi Pháp thất thủ, Mỹ từng bước can thiệp sâu vào miền Nam nước ta. Trước tình hình đó, Đảng ta đã nhận định: “Đế quốc Mỹ là một trở lực chính ngăn cản việc lập lại hoà bình ở Đông Dương. Chúng đang ráo riết xúc tiến việc thành lập khối xâm lược Đông Nam Á, dùng Đông Dương làm bàn đạp để mở rộng chiến tranh xâm lược” (Nguyễn Trọng Phúc, 2023). Từ đó, công tác huấn luyện cho các điệp viên tình báo được coi trọng và gấp rút triển khai thực hiện. Các nhân vật Hai Long trong *Ông cố vấn*, Hai Lâm trong *Ông tướng tình báo và hai bà vợ*, Phương Dung và Phan Quang Nghĩa trong *Sao đen* dưới các “vỏ bọc” khác nhau lên tàu vào Nam, Nguyễn Thành Luân trong *Ván bài lật ngửa* rời đồng đội “trở về” với quốc gia. Bằng nhiều cách khác nhau, các chiến sĩ tình báo đã xâm nhập, luồn sâu vào hàng ngũ địch. Họ đã âm thầm chiến đấu bền bỉ bên trong suốt hơn 20 năm, lập nên nhiều chiến công góp phần làm nên chiến thắng. Bài học về nhìn nhận kẻ thù, nhìn nhận chiến tranh và các bước chuẩn bị từ xa, từ sớm nhằm đối phó với kẻ thù để bảo vệ nền độc lập luôn nóng hổi trong các tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam.

Trong bối cảnh hội nhập hiện nay, nhiều nước trước kia là cựu thù của ta nay đã trở thành đối tác chiến lược. Nhiều công ty nước ngoài xuất hiện đem đến việc làm, thu nhập cho người dân. Điều này khiến một số người trẻ nhầm tưởng, mơ hồ về chính trị, mất cảnh giác. Trong tình hình như thế, tiểu thuyết tình báo, phản gián sẽ giúp bồi đắp về thế giới quan, nhân sinh quan cách mạng để có thể phân định rõ “đối tác” và “đối tượng” trong từng chủ thể có quan hệ với Việt Nam. Việc đọc sách, xem phim và lan toả hình tượng người chiến sĩ tình báo trong các tiểu thuyết này sẽ góp phần giúp bạn đọc sớm hình thành thế giới quan, lí tưởng sống cao đẹp.

3. KẾT LUẬN

Tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam có quá trình phát sinh, phát triển và đạt được những thành tựu đáng trân trọng. Với đặc trưng của thể loại, sự kết hợp giữa yếu tố hư cấu và phi hư cấu đã tạo nên tính chân thực, khách quan, độc đáo và hấp dẫn của tác phẩm. Thành công của tác phẩm thể hiện trên nhiều phương diện, trong đó có nổi bật là hình tượng người chiến sĩ tình báo với phẩm chất đạo đức cách mạng tốt đẹp và năng lực đặc biệt. Thông qua hình tượng nhân vật, người đọc sẽ nhận thức sâu sắc hơn cuộc kháng chiến vĩ đại của dân tộc, trong đó có sự hy sinh lớn lao của những chiến sĩ tình báo và giá trị của hòa bình. Từ đó, giúp bồi đắp lòng yêu nước và tự hào truyền

thống cách mạng.

Với truyền thống cách mạng, đạo lý “uống nước nhớ nguồn” và cảm hứng về cuộc chiến tranh nhân dân, với nguồn tư liệu từ hai cuộc chiến tranh, chúng tôi hy vọng trong tương lai sẽ có thêm nhiều tiểu thuyết tình báo, phản gián xuất hiện đáp ứng thị hiếu, sự kỳ vọng của độc giả. Việc tuyên truyền, giáo dục đối với bạn đọc về truyền thống cách mạng, văn hoá dân tộc thông qua những câu chuyện tình báo, phản gián chắc chắn sẽ đem lại hiệu quả tích cực hơn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Cao Thị Hồng. (2013). *Lý luận, phê bình văn học đổi mới và sáng tạo*. Nxb Hội Nhà văn, Hà Nội.
2. Phan Cự Đệ. (2004). *Văn học Việt Nam thế kỷ XX*. Nxb Giáo dục. Hà Nội.
3. Hữu Mai. (1987). *Ông cố vấn*. Nxb Quân đội Nhân dân. Hà Nội.
4. Nguyễn Trương Thiên Lý. (1985). *Ván bài lật ngửa*. Nxb Tổng hợp Hậu Giang.
5. Nguyễn Trọng Phúc. (2023). *Dân tộc Việt Nam buộc phải chiến đấu chống đế quốc Mỹ xâm lược, giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước*. Bài in trên tạp chí Lịch sử Đảng.
6. Trần Đình Sử. (2023). *Lí luận văn học*. Nxb Đại học Sư phạm. Hà Nội.
7. Trần Thanh Hà. (2005). *Nhận diện tiểu thuyết trinh thám Việt Nam*. Luận văn thạc sỹ Văn học Việt Nam Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn - Đại học Quốc gia Hà Nội.
8. Nguyễn Thị Hoàng Yến. (2012). *Bộ tiểu thuyết “Ông cố vấn” của Hữu mai từ góc nhìn thể loại*. Luận văn thạc sỹ Lí luận văn học Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn Đại học Quốc gia Hà Nội.

VIETNAMESE INTELLIGENCE AND COUNTERINTELLIGENCE NOVELS AND THE EDUCATION OF TODAY'S YOUNG GENERATION

Abstract: *Vietnamese intelligence and counterintelligence novels of the late 20th century wrote about the theme of the national defense war, praising the great resistance war of our nation. In which, the central and prominent image is the intelligence soldier shining with revolutionary ideals. Some works are highly appreciated by researchers, become models of the genre and are loved by the public. With unique creativity combining non-fiction elements, the author has created historical stories and historical figures that have strong appeal, evoking emotions in readers. Many characters are successfully portrayed to become typical, iconic characters. Vietnamese intelligence and counter-intelligence novels are truly valuable in terms of awareness and education.*

Keywords: *Actor Nguyen Thanh Luan; writer Huu Mai; intelligence character; novel The Advisor; Vietnamese counterintelligence novel.*